

ćenito o ljudskim pravima u Poljskoj i njihovu prepoznavanju u društvu, izlaže specifičnosti "religijske scene" te posebno apostrofira odnos Rimokatoličke crkve prema ljudskim pravima kroz pitanja religijske slobode i prava žena. Osnovni problem kao sukob u interpretacijama ljudskih prava prepoznaje kao onaj na liniji Crkva – civilne udruge.

Povijest i trenutačne debate o ljudskim pravima u Srbiji rad je Milana Podunavca, u kojem se dotiče pitanja religije kao uzroka podjela (prije svega u Jugoistočnoj Europi). Obrazlaže značenje "balkanizacije" Srbije u dvostrukom smislu, a zatim se okreće pitanju ustavnoga nasljeđa te izgradnji države i nacije. Slijedi pogled na srpsko kršćanstvo te modernu teologiju i istaknute teološke ličnosti. Nakon kratkog osvrt na, u istraživačkom smislu "zapuštenost", ljudskih prava u Pravoslavnoj crkvi, a u obrazlaganju teološke osnove ljudskih prava u istočnom pravoslavlju posebno su naglašena tri elementa: organicizam, anti-individualizam te kolektivni i nacionalni identitet. Rad se zaključuje mislima o još uvijek velikoj važnosti koju religiji pripisuju mladi iz niza razloga.

Lluís Oviedo pod naslovom *Manje religije i više ljudskih prava u Španjolskoj(?)* empirijskim podacima potkrjepljuje tvrdnju da su se mladi u zadnjih nekoliko desetljeća "udaljili" od Katoličke crkve, što se vidi u njihovim stavovima suprotnim onima u crkvenim redovima oko "novih" ili "posebnih" prava – analizira kontekst procesa i poziciju Crkve, nošenje s religijskim pluralizmom te podatke o religiji i pravima.

Anders Sjoborg u tekstu *Negativna i pozitivna sloboda religije: Višeznačna veza religije ljudskih prava u Švedskoj* pokušava objasniti kako shvatiti odnos religije i ljudskih prava iz perspektive uloge religije u ze-

mlji; oslanjajući se na podatke iz istraživanja na mladima, uočava dvoznačan odnos.

Ljudska prava iz tanzanijske perspektive, autora Clementa Fumba, rad je koji apostrofira probleme oko zaštite i unaprjeđenja ljudskih prava zbog izrazite heterogenosti tanzanijskoga društva.

Viktor Yelensky, u radu *Religija i ljudska prava: slučaj Ukrajine*, upozorava s jedne strane na zalaganje raznih Crkava u Ukrajini za ograničenje ljudskih prava koja se kose s religijskim doktrinama i dužnostima vjernika, a s druge na njihov velik utjecaj na procese demokratizacije i zaštite ljudskih prava.

Damir Miloš

<https://doi.org/10.5559/di.26.4.09>

Silvija Pisk PUSTINJACI PODNO GARIĆ PLANINE

Leykam international, Zagreb, 2017., 332 str.

Svi temeljni istraživački interesi Silvije Pisk – povijest Moslavine, povijest srednjovjekovnih utvrda te povijest pavlinskog reda na hrvatskom prostoru – došli su do izražaja u knjizi *Pustinjaci podno Garić planine*, proširenoj verziji autoričina doktorskog rada *Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti*, što ga je obranila 2011. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Arhiv garićkih pavlina danas čini najveći srednjovjekovni sačuvani arhiv među pavlinskim samostanima u Hrvatskoj. Autorica se ponajviše služi upravo pisanim izvorima iz toga samostanskog arhiva, dokumenti kojeg danas čine arhivski fond *Pavlinski samostan Garić* (signatura HR-HDA-647) u Hrvatskom državnom arhivu. Na temelju analize tih, ali i drugih, pisanih izvora, kao i na temelju rezultata arheoloških istraživanja ostataka moslavačkoga

pavlinskog samostana (lokalitet Bela crkva), koja su započela 2009. godine, autorica je stvorila detaljnu sliku djelovanja toga najstarijeg pavlinskog samostana na tlu današnje Hrvatske od njegova nastanka na početku druge polovice 13. stoljeća, kada se u ispravama prvi put spominju pustinjaci na Moslavačkoj gori, do prve polovice 16. stoljeća, kada je samostan napušten zbog sve veće opasnosti od Osmanlija.

Nakon kraćih uvodnih dijelova "Predgovor" (str. 9-11) te "Uvod" (str. 13-15) slijedi poglavlje "Spisi pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije na Gariću" (str. 17-21), u kojem je ukratko prikazan arhivski fond *Paolinski samostan Garić* – prikazane su vrste spisa i povijest fonda te je dan pregled izdanja u kojima je objavljen dio dokumenata iz fonda.

"Stanje istraženosti moslavačkoga pavlinskog samostana" (str. 23-31) donosi pregled dosadašnje historiografije o moslavačkom pavlinskom samostanu. Autorica naglašava slabu istraženost moslavačkoga samostana, kao i povijesti ostalih pavlinskih samostana u Hrvatskoj, ali i čestu prisutnost pogrešaka, poput ukorijenjene pogrešne datacije osnivanja moslavačkoga samostana.

Poglavlja "Ordo sancti Pauli primi Eremitae kroz srednjovjekovlje" (str. 33-48) i "Ordo sancti Pauli primi Eremitae u srednjovjekovnoj Slavoniji" (str. 49-58) prikazuju povijest pavlinskog reda u srednjoj Europi, odnosno Slavoniji, pružajući time nužan kontekst u koji će biti uklopljen prikaz djelovanja moslavačkoga pavlinskog samostana.

Slijedi poglavlje "Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću" (str. 59-68), koje – uz analizu nazivlja samostana u izvorima i literaturi – pruža i prikaz smještaja samostana u moslavačkoj regiji: regija

se ukratko opisuje s aspekata historijske geografije, ekohistorije i ekonomske historije.

U poglavlju "Od eremitorija do samostana: nedoumice oko nastanka moslavačkoga pavlinskog samostana" (str. 69-73) autorica ispravlja spomenutu pogrešnu tezu dosadašnje historiografije u vezi s datacijom osnivanja samostana. Naime, kako dvije isprave kralja Bele IV. iz 1257. godine pri opisu međa posjeda na području Gračenice spominju eremite, autorica zaključuje da samostan nije osnovan devedesetih godina 13. stoljeća, kako tvrdi dio povjesničara.

Isprave kojima su razne svjetovne i crkvene instancije (kraljevi, kraljice, bano- vi, rimska kurija) podjeljivale povlastice moslavačkom pavlinskom samostanu analizirane su u poglavlju "Sačuvane povlastice pavlinskog samostana *in monte Garig*" (str. 75-81). Upravo raznim analiziranim povlasticama – primjerice izuzećem od podavanja ili slobodom od jurisdikcije svjetovnoga suda – moslavački pavlinski samostan duguje svoj razvoj.

Imena i djelatnost u spisima zabilježenih samostanskih poglavara (priora i vikara) te redovnika, o kojima nam izvori donose mahom štute podatke, analiziraju se u poglavlju "Među samostanskim zidovima" (str. 83-108). Kako je garički prior na početku 15. stoljeća podignut na rang vikara, raspravlja se i o tome koji sve samostani pripadaju garičkom vikarijatu. Na temelju pisanih izvora analiziraju se oltari u samostanskoj crkvi te ukopi u njoj, a ključno se donosi i prikaz djelatnosti samostana kao pouzdanoga te sigurnoga mjesta za pohranjivanje isprava i dragocjenosti.

Poglavlje "Posjedi pavlinskog samostana BDM na Moslavačkoj gori" (str. 109-131) znači doprinos topografiji srednjovjekovne Moslavine. Analizom sačuvanih darovnica, oporuka, parničnih i ostalih spisa autorica rekonstruira smještaj samostanskih posjeda i način na koji ih je samostan stjecao. Samostan je posjedovao poljoprivredna zemljišta od padina Moslavačke gore sve do Lonje; u obrađivanju samostanskih posjeda sudjelovali su kme-

tovi, koji su živjeli u samostanskim selima kojima je upravljao vilik ili na selištima.

"Susjedi moslavačkoga pavlinskog samostana: sukobi i izmirenja" (str. 133-179) najdulje je poglavlje knjige, no to je i logično, jer su u arhivskom fondu *Pavlin-ski samostan Garić* sačuvani uglavnom spisi koji se odnose na parnice koje su pavlini pokretali zbog povrede svojih posjeda te raznih oblika nasilja. Autorica prati nedjela i sudske postupke, grupirajući ih prema susjedima, odnosno rodovima, s kojima su se pavlini sporili, no navodi i primjere dokumenata na temelju kojih se vidi da su i pavlini ponekad činili štetu svojim susjedima.

Poglavlje "Oporučna darivanja pavlinskom samostanu in *monte Garigh*" (str. 181-186) posvećeno je analizi nekoliko sačuvanih oporuka kojima su pavlini stjecali posjede i imovinu, ali i analizi ostalih izvora na temelju kojih saznajemo da je pavlinima oporučno ostavljen neki posjed ili imovina.

Složen međuodnos pavlina i ostalih predstavnika crkvenih institucija analiziran je u poglavlju "Moslavački pavlini i predstavnici crkvenih institucija u Zagrebačkoj biskupiji: primjeri suparništva i suradnje" (str. 187-195). Pritom se najčešće radi o sporovima, primjerice, sa zagrebačkim biskupima oko ubiranja desetine ili sa župnicima u okolici oko pitanja kanonske četvrtine.

Suradnja moslavačkih pavlina s ostalim pavlinima opisana je u poglavlju "Suradnja braće pustinjaka" (str. 197-205). Donosi se, s jedne strane, prikaz komunikacije moslavačkoga samostana s generalnim priorom pavlinskog reda te, s druge strane, veze moslavačkoga samostana s ostalim pavlinskim samostanima u Slavoniji, ali i šire.

U poglavlju "Nestanak moslavačkoga pavlinskog samostana s povijesnog horizonta" (str. 207-211) dan je prikaz situacije u Moslavini u prvoj polovici 16. stoljeća s obzirom na sve veću osmanlijsku opasnost. Zadnja sačuvana isprava moslavačkoga samostana datirana je 1520. godinom, nakon čega ne znamo više ništa o djelovanju samostana, no jasno je da je samostan napušten najkasnije 1545. godine.

Poglavlje "Arheološki lokalitet Bela crkva" (str. 213-217) donosi kratak pregled dosadašnjih arheoloških iskopavanja na lokalitetu moslavačkoga pavlinskog samostana – lokalitetu Bela crkva. Arheološka su se iskopavanja provodila 2009., 2010., 2014. i 2015. godine te su znatno upotpunila sliku o samostanu koju pružaju pisani povijesni izvori.

Nakon "Zaključka" (str. 219-225) slijede prilozi (str. 227-248) – tablica osnivanja pavlinskih samostana, zemljovidi, popisi poglavara i redovnika moslavačkoga samostana te generalnih priora pavlinskog reda, kronologija stjecanja posjeda, kronologija nasilja, genealogije Kastelanovića i Čupora Moslavačkih te tlocrti moslavačkoga samostana.

Na kraju knjige nalaze se fotografije u boji (str. 249-277), bibliografija (str. 279-299), opsežan sažetak na engleskom jeziku (str. 301-323) te kazalo (str. 325-330) i bilješka o autorici (str. 331).

Knjigom *Pustinjaci podno Garić planine* dokumenti iz arhiva moslavačkoga pavlinskog samostana, vrlo važni za povijest i topografiju srednjovjekovne Moslavine, cjelovito su i zaokruženo analizirani i interpretirani, čime je popunjena znatna praznina u našem poznavanju povijesti pavlinskog reda u Hrvatskoj. Analizirani izvori pružaju podatke važne ne samo za područje Moslavine nego i šire: u njima pratimo izmjene svjetovnih i crkvenih vladara, gospodarsku situaciju, osmanlijsku ugrozu i slično. Analiza izvora iz arhiva ostalih pavlinskih samostana na hrvatskom prostoru tu će prazninu još više popuniti, ali će, pružajući komparativni materijal, dopuniti i naša znanja o moslavač-

kom samostanu. Isto vrijedi za arheološka istraživanja moslavačkoga samostana i ostalih pavlinskih samostana na hrvatskom prostoru. Ovo je djelo važan prilog razumijevanju slavonske povijesti razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka, povijesti Crkve i crkvenih redova, kao i lokalne povijesti Moslavine. Iscrpan prikaz mnogih aspekata djelovanja moslavačkoga pavlinskog samostana čini je nezaobilaznom u svakom budućem proučavanju pavlinskog reda i crkvenih redova općenito u Hrvatskoj.

Neven Kovačev

<https://doi.org/10.5559/di.26.4.10>

Vlatka Lemić **ARHIVI I ARHIVISTIKA** **ZA SUVREMENOG** **KORISNIKA**

Zagreb, Ljevak, 2016., 311 str.

Knjiga autorice Vlatke Lemić "Arhivi i arhivistika za suvremenog korisnika" izašla je 2016. godine u izdanju Naklade Ljevak, a namijenjena je stručnjacima i ostalim korisnicima arhiva i arhivske građe koji žele saznati više o povijesti i povijesnim dokumentima i izvorima. Naime, dostupnost informacijama imperativ je modernoga društva u kojemu živimo, mogućnosti da im se pristupi velike su zahvaljujući rastu tehnologije i znanosti, pa korisnici postavljaju nove zahtjeve prema arhivima, koji razvijaju svoje usluge kako bi odgovorili njihovim potrebama. Knjiga je podijeljena na dvije opsežnije cjeline. U prvoj se arhivi predstavljaju kao suvremene infor-

macijske ustanove, a u drugoj se govori o razvoju i primjeni arhivskoga informacijskog sustava te se čitatelje upoznaje s ARHiNET-om, nacionalnim arhivskim sustavom koji služi za čuvanje, zaštitu, obradbu i upotrebu arhivskoga gradiva.

Autorica nas upoznaje s činjenicom da su se arhivi razvili kao informacijska središta kako bi se organizirala uprava država, a u 20. stoljeću postali su otvoreniji javnosti i širim segmentima društva. Na to je utjecala modernizacija, razvoj tehnologije, društvene promjene, procesi globalizacije, financijski čimbenici, društveno osvješteniji korisnici i slični procesi. Arhivi su postali institucija s kulturnim, znanstvenim, upravnim i uslužnim područjima poslovanja i usluga zaduženi za čuvanje, zaštitu, obradbu i upotrebu arhivskoga gradiva, prije svega iz područja državne i pravne uprave. Kada ovo spominjemo, ne smijemo zaboraviti značenje ostalih arhivskih ustanova, kao što su povijesna društva, knjižnice i muzeji, koji su, uz arhive, čuvari i promicatelji baštine, podrška uspješnom poslovanju, promicatelji ljudskih prava, odgovornosti vlasti, demokracije i drugih vrijednosti koje se navode u nastavku teksta. Nadalje, autorica čitateljima objašnjava pojmove "arhivi kao sredstva upravljanja", "pravni i društveni koncept arhiva" te spominje Opću deklaraciju o arhivima iz 2011. godine, kojom se prihvaćaju ranije spomenute vrijednosti pojedinoga društva te se objašnjavaju organizacijski, stručni, znanstveni, kulturno-prosvjetni i temeljni poslovi arhiva. Spominje se važnost interakcije i umreženosti arhiva i uprave, što je rezultiralo razvitkom teorije i prakse obradbe gradiva, pouzdanošću arhiva, transparentnošću, učinkovitošću, modernizacijom, suradnjom, dok su tehnološke i društvene promjene dovele do toga da arhivi imaju novu ulogu u digitalnom okruženju, a koje se izravno tiču raznih aspekata zaštite, obradbe i dostupnosti informacijskih izvora. Naime, danas se stvaraju analogni, elektronički i multimedijalni dokumenti kojima treba upravljati, pa to povlači i pitanja o zaštiti i